

a fikciókat végső soron önéletrajzi alkotásoknak tartja, amelyeknek egy-egy motívumát Voltaire konkrét tapasztalatai szolgáltatják, ill. magyarázzák, Candide vándorlásainak pl. Voltaire vándorlásainak tükörképét látja, a regény egy-egy részletét -- akárcsak Pomeau -- a Hétéves háborúval hozza közvetlen kapcsolatba, a jóval korábbi Babouc-ban (Le Monde comme il va) a cirey-i idillből Párizsba látogató Voltaire élményeit keresi vissza.

Van Den Heuvel, főként Ray nyomán, érkezetesen bemutatja, hogy a klasszikus ízés, melyet Voltaire elsősorban a jezsuita kollégium közvetítésével ismert meg, ill. sajátított el, ellenséges volt a regénnyel szemben. De Van Den Heuvel meggyőzően tanúsítja azt is, hogy a regény hódító útja Fénelon, Fontenelle, Lesage, Gallard majd Montesquieu műveiben Voltaire fiatalságának idejére esik, és e kihívás termékenyítően hatott mind a közszellemre általában, mind Voltaire életművére.

Van Den Heuvel csupán egy dologra nem fordít kellő figyelmet. Arra a tényre, hogy a klasszikus vers -- műfajaira való tekintet nélkül -- epikus jellegű volt, és ha a vers mint technika, akadályozta is a mese, a történet prózába való áttételét, az elbeszélő módszert többé-kevésbé kétszen kínálta.

FERENCZI LÁSZLÓ

A SZTOIKUS BYRON

Leslie A. Marchand: *Byron's Poetry. A Critical Introduction*

Cambridge, Mass., 1968. Harvard University Press, 261.

M. G. Cooke: *The Blind Man Traces the Circle. On the Patterns and Philosophy of Byron's Poetry*

Princeton, N. J., 1969. Princeton University Press, 227.

Byron értékelése váltotta ki az első véleménykülönbséget Kosztolányi és Babits között. Babits -- Kosztolányival ellentétben -- a XX. század első éveiben már korszerűtlennek találta Byron költészetét és Tennysonra esküdött. Ezzel a korabeli hivatalos angol véleményt képviselte -- akár tudta ezt, akár nem. Ahhoz, hogy erről meggyőződjünk, elég Joyce *Ifjúkori önarcképét* felütni, ahol Dedalus-Joyce-nak társai ütlegeit kell eltűrnie, amiért Tennyson helyett Byront mondja a legnagyobb angol költőnek. Kosztolányi mint már Arany János -- azt a költőt látta meg Byronban, akit hazája csak az utóbbi évtizedekben fedezett fel.

Az első Byron, a maga korában oly népszerű keleti elbeszélő költemények szerzője, a világfájdalom költője, aki a költészetet mélyen lenézi, a *Childe Harold* III. énekében tűnik el, helyt adva a *Don Juan*, a *Beppo* és *Az ítélet látomása* gyötörően hitetlen költőjének. A két korszak között természetesen van folytonosság, tulajdonképpen inkább gyorsuló fejlődésről van szó, de ennek a fejlődésnek az iránya oly kevésbé köztudott, hogy szükséges a folyamat végpontjait hangsúlyozni. Az itt ismertetett két könyv az érett Byron világszemléletét igyekszik feltárni. A két szerző közül Marchand-nak kevésbé sikerült ezt a célt megvalósítani, s ennek az az oka, hogy műről műre hulahad, a korábbi és jelentéktelen költeményekkel is részletesen foglalkozik, megjegyzései rendszeresebbek és impresszionisztikusabbak.

Az érett Byron világképe főleg akkor rajzolódik ki élesen, ha összevetjük Shelley-ével. Byron kételkedik az emberi haladásban. Helyesebben ő maga igyekszik minden tőle telhetőt megtenni érte, de lehetségesnek tartja, hogy az élet szükségképpen tragikus és hiábavaló, a kerék ősrégi analógiája örök érvényű. Rokonszenvez a humanistával, de lelke mélyén úgy véli, lehet, hogy a humanistának nincs igaza, mert nem számol az eredendő bűnnel. Byron szerint -- kire mély hatást tett a kálvinista neveltetés -- az ember csak egyes cselekedeteiben lehet tökéletes, mert az etikai értékek alighanem abszolútak és objektívek, s nem származtathatók az emberi életből.

Gondolkodását a legteljesebb bizonytalanság jellemzi. Szeretne hinni valaminek és tartozni valahová, de szkepticizmusa mindkettőben megátolja. Igyekszik meggyőzni magát arról -- de teljesen sohasem sikerül neki --, hogy hitetlensége a dolgok objektív természetéből adódik. Mivel úgy gyanítja, hogy a szenvedély értelmetlen, az emóciók elfojtását hirdeti, ezzel egyidejűleg azonban hajlamot érez rá, hogy a költészetet az elsöprő, nem wordsworth-i emócióval, az artikulátlán látomással azonosítsa. Hősei (Sardanapalus, Macheppa, Don Juan) sztoikusán rezignáltak, de ugyanakkor nosztalgiajuk van a cselekvésre. Byron szeretne szilárd pontot találni bizonytalanságokkal teli belső világában, s ezt élete vége felé egyre inkább a sztoikus türelem keresi, de csak keresi, mert -- mint Moore-nak írja -- „egész életemben próbáltam megkeményíteni a szívemet, de még sohasem sikerült.”

Marchand inkább csak egyes megállapításával segíti ennek a rendkívül ellentmondásos világfelfogásnak a megvilágítását. Cooke ennél sokkal többet tesz:

részletesen elemzi a feloldhatatlan el-
lentmondás képeit, melyekkel Byron ma-
gának az ítéletalkotásnak a lehetőségét
kérdőjelezi meg és rámutat arra a külön-
ségre, mely Byront Blake-től, Wordsworth-
tól és Coleridge-től elválasztja: míg ez
utóbbiak az ellentétes minőségek szinté-
zisének teremtik meg, addig nála a szintézis-
teremtés lehetősége nincs adva. Talán
csak azt lehet hiányolni, hogy Cooke
nem helyezi nagyobb európai és történeti
távlatba Byron világszemléletét, így pél-
dálul nem utal arra a párhuzamra, mely
egyes gondolatai és a XIX. században
kialakuló, majd a XX.-ban önálló rend-
szerré épülő polgári antidemokratikus
ideológia között fennáll.

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY

**Mária Vyvíjalová: Juraj Palkovič (1769—
1850)**

Bratislava, 1968. SAV. 416. l. — kép-
melléklet.

Juraj Palkovič a szlovák felvilágosodás
egyik legfontosabb alakja. Szépirodalmi
művei, működése a pozsonyi evangélikus
líceum 1803-ban létesített szlovák tan-
székén, hetilapja, hosszú évtizedeken át
megjelent naptára, szereplése Korpona
város képviselőtében az országgyűlésen
stb.: e sokoldalú és gazdag tevékenysége
nélkül az a hosszú korszak, amelyet megé-
lnie adatott (1769-1850), alig érthető.
Annak a periódusnak a szereplője, amelyet
több szláv nemzet irodalomtörténetírása,
s így a szlovák is „a nemzeti újjászületés”
(národné abrodenie) korának hív, s amely-
ben egész Keletközép-Európa gyarmati
vagy félgymarmati sorban élő népei többek
között irodalmi nyelvük megújításával
vagy a régi (feudális) idegen nyelv helyébe
a népiből teremtett új irodalmi nyelvvel
harcoltak népünk önállóságáért. Palko-
vičot, aki oly sokat tett nemzetisége föl-
emelkedéséért — éspedig elsősorban a
felvilágosult racionalizmus szellemében —
eddig talán azért nem értékelte eléggé a
kultúrtörténet s az irodalomtudomány,
mert éppen a nyelv kérdésében maradt
konzervatív: az evangélikus értelmiség
biblikus cseh nyelvéhez ragaszkodott nem-
csak kortársával, a katolikus hagyomány
nyugatszlovák nyelvjárásából irodalmi
nyelvet alkotó Bernolákkal, hanem még
Stúrákkal szemben is. Vyvíjalová e jelen-
ségében nem konzervativizmust, hanem
a csehszlovák nemzetiség ápolásának je-
lenségét látja; pedig Palkovič szótára,
nyelvének „česko-slovenský” jelzője,
szembeszállása Jungmann nyelvújításával
nem más, mint a luteránus hagyományok-

hoz ragaszkodó író konzervativizmusa.
Érdekes, hogy Vyvíjalová a nyelvi kérdés-
sel kapcsolatban meg sem említi a feleke-
zeti tényezőt, amely tulajdonképpen csak
az ötvenes években, a stúri irodalmi nyelv
általános elfogadásával szűnt meg.

Ez a monográfia alapos könyv- és levél-
tári kutatások eredményeképpen lehetőleg
teljes képet igyekszik adni Palkovič te-
vékenységének minden szektoráról; szá-
mos eddig teljesen ismeretlen adatot tár
fel, s teljesebben, gazdagabban mutatja be
azokat a jelenségeket is, amelyekről eddig
lényegesen kevesebbet tudunk. Így pél-
dálul most már sokkal tisztábban áll elő-
tünk Palkovičnak kortársához, a magyar
Kis Jánoshoz fűződő viszonya, acai és
sümeგრენდი tartózkodásának története,
politikai működésével kapcsolatban Széche-
nyi István műveinek a bemutatása és i. t.

Csak az a sajnálatos, hogy a szerző
könyve első lapjától az utolsóig megmarad
a pozitivizmus korszakára jellemző be-
mutatásnál, leírásnál: közli nagy szorga-
lalommal összegyűjtött adatait, de nem elem-
zi őket. Ez talán még az életrajzi részben is
a legkevésbé bántó, bár pl. a Kis Jánossal
kötött barátság felekezeti, patrióta, auf-
klárista vonásainak alaposabb elemzése
nemesak magának Palkovičnak a jellem-
rajzához, hanem az egész korszak légköré-
nek a bemutatásához is hasznos adalékok
tudott volna adni. Vyvíjalová hűséggel
regisztrálja Palkovič szépirodalmi és nép-
művelő műveit, működését a pozsonyi
evangélikus líceum tanszékén, s ezzel
kapcsolatos hősi puritanizmusát, hetilap-
ját és naptárját — de hűsége, alaposága
csak a tartalomelmondásig, illetőleg az
események elmondásáig terjed. Sok helyet
foglalna el, ha ezt az állításunkat rész-
letesen illusztrálnánk. Csak egy-két pél-
dát hozunk fel. Vyvíjalová Palkovič
vígjátékának, a *Dva buchy a tři suchynak*
(Két pofon és három csattanás) csak a
tartalmát mondja el, eszébe sem jut, hogy
megkeresse tipológiai összefüggéseit a tár-
gyalt korban oly divatos humoros művek-
kel (vígjátékokkal, epikus költeményekkel,
vígeposzokkal), ahol az elnyomott pa-
raszt diadalmaskodik, az úr pedig pórul
jár. Legalább a Ludas Matyit említette
volna! Száraz adatfelsorolása még bántó-
bb, amikor Palkovič hetilapjának és
kalendáriumának a tartalmát mondja el
hosszú oldalakon keresztül. Rendkívül
érdekes és izgalmas, hogy a jénai egyetem
rationalizmusának neveltje hogyan kom-
mentálja kora hazai és európai eseményeit,
hogyan igyekszik az ellenséges cenzúrát
kijátszani, hogyan neveli elnyomott s
ezért elmaradt népét. Milyen hasznos lett
volna, ha a szerző megkereste volna